

קנין כ"ב
"בלב טוב"

פתח דבר:

ראשית כל עלינו לבאר את המכוון בכך שהתורה נקנית ב"לב טוב", מהי אותה תכונה מיוחדת, ומדוע היא כל כך חשובה ונחוצה.

עוד נתעכב בדברינו מהי הסיבה לכך שמבלי "לב טוב" אי אפשר להשיג שום קנין בתורה אף שלכאורה התורה משכנה במוחו של אדם ולא בלבו. במאמר שלפנינו נביא מהנהגותיהם של גדולי הדורות מהן ניתן להתרשם מטוב ליבם.

"לב טוב" - מידות טובות

כאמור קודם כל עלינו לדעת מהו "לב טוב", ויש בזה במפרשים כמה דרכים, אבל אנו נקדים בזה את דברי המשנה באבות (פ"ב מ"ט): "אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה, רבי יהושע אומר חבר טוב, רבי יוסי אומר שכן טוב, רבי שמעון אומר הרואה את הנולד, רבי אלעזר אומר לב טוב. אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם".

ובפירוש המשניות להרמב"ם זצ"ל כתב ש"לב טוב", הוא מעלת המידות - מה שנקרא בפינו "בעל מידות טובות".

שסד _____ תורה דיליה

והמהר"ל זצ"ל ביאר את הקנין "בלב טוב", "ואמר שהתורה תקרא טוב, ומפני שהתורה נקרא טוב לא תמצא התורה רק במי שהוא טוב והיינו מי שיש לו לב טוב... כי איך תעמוד התורה שהיא טוב במי שיש לו לב רע".

וכן כתב הגאון מוילנא זצ"ל (קהלת א, א) על דרך רמז: "וכל מידות הקנאה והגאווה ושאר המידות ענפים לאלו, והכל בלב, ולכן אמרו: לב רע שורש לכל מידות רעות, וכן לב טוב לכל מידות טובות".

גם היעב"ץ זצ"ל בספרו לחם שמים פירש כעין זה: בעל לב טוב הוא מי שלבו פנוי מקנאה ושנאה ודאגה ועצבון.

נאריך מעט להוכיח ממקורות מדברי רבותינו ז"ל שהמפתח להשיג כתר של תורה הוא היות האדם מתוקן במידות טובות.

לא תשכון התורה אלא בגוף בעל מידות טובות!

המשנה באבות (פ"ג מ"ז) אומרת: "רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין דרך ארץ אין תורה". וכתב רבינו יונה זצ"ל: "ר"ל, שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות ובזה תשכון התורה עליו, שאינה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות". וכן פירש בדברי המשנה (פ"ב מ"ב): "התקן עצמך ללמוד תורה" - "התקן עצמך במידות החשובות כדי שתלמוד תורה".

מבואר מזה שאי אפשר שתתקבל בו התורה בלי ה"בית קיבול" שלה, המידות הטובות!

וכל הספרים הקדושים מלאים וגדושים בענין ה"מידות", בנחיצותם לשלמות האדם בכלל, והיותן תנאי ראשון במעלה להשגה בתורה בפרט.

במה שיבחה התורה את משה רבינו ע"ה?

היה זה לקראת תחילת הזמן, כמה בני ישיבה באו למעונו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל וביקשו ממנו שיאמר להם דברי חיזוק. הרים רבינו זצ"ל את עינו מן הגמרא, וכה אמר להם: איש האלוקים משה רבינו ע"ה, מלבד

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שסה

מכל מעלותיו הנוראות, מסתבר לכאורה שהיה גם בעל כשרון יוצא דופן, שכן הוא למד את כל התורה כולה בארבעים יום, אבל כאשר התורה מזכירה בשבחו היא אינה מציינת עובדה זו כלל...

ומה כתיב על משה רבינו ע"ה? "והאיש משה ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, ג). ללמדנו, שהצלחה בתורה אינה נמדדת על פי כשרונות כלל, אלא אך ורק על פי מידותיו הטובות של האדם! ואידך זיל גמור!

רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל: יסוד הבנין - מידות טובות

יש בנותן טעם להביא את מה שאמר הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל (אמרי דעת ח"ב עמ' כד) בענין המידות, וכה היו דבריו: אני אומר לכם מתוך ניסיוני בן עשרות השנים - יסוד הבנין של האדם, כאשר הינו בונה את עתידו ומעמיד את הבסיס לכל החיים, אינו לא הכשרונות או שאר הדברים שמצטיין בהם, אלא רק טוב מידותיו!

אם יש לאדם מידות טובות, אזי מצפה לו עתיד מזהיר, ואם ח"ו המידות שלו לוקות בחסר, הוא רחוק מהכל, ואף שסביבתו יכולה לטעות בו, אבל אליבא דאמת הוא רחוק לחלוטין מכל בדל של מעלה!

כן ראינו גם שמענו, אצל כל גאוני זמנינו וכל גאוני הדורות הקודמים, כל אותם גדולים שזכינו ללמוד מהם אורחות חיים - יסוד היסודות אצלם היה מידות טובות!

על שלושה דברים, מידות מידות ומידות...

ומסופר על רבינו החזון איש זצ"ל, כאשר נכנס אליו אחד ממקורביו וסיפר לו שדיברו עמו נכבדות בנוגע לבתו עם בחור חשוב, וב"ה הוא שומע עליו דברים טובים בכל התחומים, ומנה את מעלותיו אחת לאחת. אמר לו רבינו זצ"ל: עליכם לברר היטב עדיין על שלושת הדברים החשובים יותר: "מידות, מידות, ומידות..."

שסו _____ תורה דיליה

כי מידות טובות הם העיקר לכל, ומבלעדיהם כל תורתו של אדם אינה שוה מאומה!

המידות - הקדמה ויסוד לתרי"ג מצוות

מפורסמת קושיית העולם, הרי כתב הארחות צדיקים בהקדמתו, שמי שאין בידו מידות טובות, אין בו תורה ומצוות, כי כל התורה תלויה בתיקון המידות, ומאיך גיסא מי שאין בו מידות טובות עלול להיות גרוע ושפל עד למאוד. וכפי שהתבטא פעם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, אדם שהוא נעדר ממידות טובות, אינו יכול להיקרא אדם!

ואם אכן כתר המידות עולה על כולנה, מדוע התורה לא הזכירה מפורשות את תורת המידות? הרי היה להן להימנות בכלל תרי"ג מצוות? (אף שישנו ציווי של "והלכת בדרכיו", מדובר בהנהגה כללית, אך עיקר השלימות בפרטי המידות, אינו מבואר בתורה).

ובאמת שהגאון רבי חיים ויטאל זצ"ל בספרו שערי קדושה (ח"א ש"ב) עומד על שאלה זו, ונעתיק מלשונו: יסוד המידות מוטבע באדם בנפש השפלה, ושם הם נקראות יסודות, ובנפש הזו תלויות המידות הטובות והרעות, והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה השכלית אשר בה תלויין תרי"ג מצוות התורה, ולפיכך אין המידות מכלל תרי"ג מצוות, ואמנם הן הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות בקיומן או בביטולן...

ולפיכך ענין המידות הרעות קשה מן העבירות עצמן מאוד מאוד. והבן זה מאוד, כי להיותם עיקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצוות, ונמצא כי יותר צריך לזהר ממידות הרעות יותר מן קיום המצוות עשה ולא תעשה כי בהיותו בעל מידות טובות בנקל יקיים כל המצוות. **ושים בעיניך דברים אלו ותצליח דרכך בלי ספק!**

המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א ביאר את דברי השערי קדושה בשם רבו הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל: משל, למי שרצה לבנות בנין, הוא נטל מאדריכל תוכניות מפורטות ומדוייקות עד הפרט הקטן ביותר, אחר

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שסז

כך שכר קבלן שאכן בנה בנין מפואר על פי התוכנית, אך זמן קצר לאחר שנגמרה הבנייה, הבנין נפל והתמוטט.

מבדיקת הדברים התברר שבעת בניית הבנין בנו אותו בלי יסודות כלל... כאשר באו בטענות לקבלן, השיב: בתוכנית שקיבלתי מהאדריכל לא הייתה התייחסות ליסודות הבנין כי אם למבנה עצמו...

אך באמת במקרה זה הקבלן אמור לשאת באחריות, משום ש"יסודות" אין צורך לכתוב ולשרטט, מפני שמדובר בפרט אשר מבלעדיו אין כלום. בלי יסוד, הבנין לא מחזיק מעמד! וככל שהיסודות עמוקים וחזקים יותר, ניתן לבנות על גבם בנינים גבוהים יותר!

ובזה יש לבאר דבריו הקדושים של רבי חיים ויטאל זצ"ל בטעם שלא הוזכר בתורה ענין המידות, התירוץ הוא, תורה היא "הבנין" ומידות הם "היסודות", ומסברא פשוטה עלינו לדעת שאין שום התחלה לבנין התורה, ללא תיקון המידות!

מרן הרב שך זצ"ל אמר פעם לתלמיד חכם אחד שהתייעץ איתו בענין הקמת ישיבה חדשה, שכאשר מקימים ישיבה ותרנים אחר תלמידים ראויים ללמוד בה, יש לשים את הדגש על מידותיהם הטובות של התלמידים, זהו הדבר העיקרי שצריך ליתן עליו את הדעת, יותר מאשר מידת הכישרון של הבחורים!

"קבלת התורה" - על ידי תיקון המידות

וראיתי מובא שהגאון רבי יעקב פאם זצ"ל שוחח עם נער בר מצוה, וכך אמר לו: מי שרוצה לעשות הכנה ראויה לקבלת התורה בקדושה ובטהרה, יעשה זאת באמצעות תיקון המידות. מפני שנער בר מצוה ביום הכנסו לעול התורה והמצוות שהוא יום "קבלת התורה" דידיה, צריך להתחיל לעבוד לשפר את מידותיו, ואז תוכל התורה לשכון בתוכו, ויתעבד לאילנא רברבא.

עיקר חיות האדם כדי לשבר את המידות

בספר מעלת המידות הביא בשם אחיו - הגר"א זצ"ל: עיקר חיות האדם הוא כדי לשבר את מידותיו, ואם אינו משבר את המידות למה לו חיים...

והשל"ה הקדוש (שער האותיות אות ד') האריך בענין ההתרחקות ממידות הרעות, ומאיך גיסא בגודל החובה להתדבק במידות הטובות, וכתב בזה"ל: "צריך למסור גופו שיעשה אותם קנין בנפשו, ויוכיחו תמיד בכל יום ויום הוכח יוכיח אפילו מאה פעמים דבר יום ביומו לא ינוח ולא ישקוט עד שיהיו קנויים בנפשו"...

האות שרבקה אימנו ע"ה מתאימה ליצחק אבינו ע"ה - מידות טובות

יסוד גדול יש ללמוד ממעשי אבות:

כששלח אברהם אבינו ע"ה את אליעזר עבדו לחפש אשה לבנו יצחק אבינו ע"ה, מצינו בתורה שאליעזר היה נרעש ונפחד מהשליחות שהוטלה עליו, והפיל תחינה לפניו יתברך שיזמין לו את האשה הראוייה ליצחק אבינו ע"ה, וכה אמר: (בראשית כד, יד) "והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני", וכשראה שהתקבלה תפילתו והנה רבקה שיצאה לשאוב מים, ועשתה ככל אשר ביקש ממנה ואף נתנה לגמלים לשתות, כתיב: (בראשית כד, כו-כז) "ויקד האיש וישתחו לה' ויאמר ברוך ה' אלוקי אדני אברהם אשר לא עזב חסדו ואמיתו מעם אדני".

ופלא גדול יש להתפלא, כי אף שראה בה מידות ברוכות כמו גמילות חסדים, דרך ארץ וזריזות, עדיין מי ערב לו שיש בה יראת שמים אם לאו? ומה יועילו מידותיה הטובות אם אין לה יראת שמים ח"ו? ראוי להזכיר, רבקה אימנו ע"ה הייתה בתו של בתואל ואחות לבן הארמי, ומדוע לא חשש אליעזר שמא היא עובדת גילולים כמו כל בני משפחתה ואנשי ארץ מולדתה, האם זוהי האשה הראוייה ליצחק אבינו ע"ה, והאם ממנה יכול להיבנות כרם בית ישראל? אתמהא?

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שסט

הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל (לב אליהו פ' חיי שרה) מוכיח מכך יסוד גדול וחידוש נפלא אשר לא כל מוחא סביל דא אבל כן הוא האמת: אף כי יראת השם היא העיקר בעבודת האדם, כמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שאחרי כל הנסיונות שנתנסה ועמד בכולן אמר לו הקב"ה "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה".

מכל מקום אדם שיש בו עדינות נפש ומידות טובות אף כי במצבו לא קנה עדיין את היראה, כאשר יכיר בחובה לירא מהשם, אין כל ספק שישג בנפשו היראה, מפני שמי שיש לו מידות טובות יש בקרבו את היסודות האיתנים לבנות את עצמו בעבודת ה' ולהגיע לכל המדרגות הנעלות ביותר!

מעלתו של רבי עקיבא זצ"ל, מכח מידותיו הטובות

יש הוכחה נוספת ליסוד הנ"ל: רחל בתו של כלבא שבוע, נחשבת בעיני רבים לסמל ומופת של אהבת תורה ומסירות נפש למענה, היא ויתרה על חיי עושר ורווחה בכך שאיפשרה לרבי עקיבא לעזוב את הבית למשך עשרים וארבע שנה כדי שיוכל להקדיש עצמו לתורה, עד שרבי עקיבא אמר לתלמידיו "שלי ושלכם שלה הוא" (נדרים דף ג.).

ושואל היעב"ץ זצ"ל קושיא עצומה: אם נכון הדבר שפיעמה בה אהבת תורה, אם כן הלא היתה צריכה לבחור כחתן, בחור - מתמיד, למדן, מישהו שכבר נחשב לתלמיד חכם, עילוי שצפוי להיות גדול הדור. מדוע בחרה אפוא ברבי עקיבא שבאותו זמן עוד היה עם הארץ השונא תלמידי חכמים, וכל השכלתו הסתכמה בלהיות רועה צאן?

התשובה היא - אומר הגאון יעב"ץ זצ"ל, רחל הבחינה בהליכותיו של רבי עקיבא שהינו מצויין במידות נעלות - "צנוע ומעלי" כמו דאיתא עליו בגמרא במסכת כתובות (דף סב:). וכמו כן ידוע המעשה שמובא במסכת שבת (דף קכז:) באותו פועל שדן לכף זכות את מעבידו אף שלא שילם לו שכרו בתואנות שונות למרות שהיה בידו רכוש רב, ומבואר בשאלתות דרב אחאי גאון שאותו פועל היה לא אחר מאשר רבי עקיבא.

שע _____ תורה דיליה

רחל משוכנעת היתה שעם כאלה מידות הוא יהיה גדול הדור!

ואכן כעבור שנים של לימוד, רבי עקיבא צמח ועלה עד שנהפך לגדול שבדורו ושמו הלך מסוף העולם ועד סופו, כמבואר במסכת יבמות (דף טז.), והוא אותו רבי עקיבא אשר נאמר עליו במסכת מנחות (דף כט:) שעתידי הוא לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות, עד שמשה רבינו ע"ה אמר להקב"ה: רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה על ידי?

ורואים מכאן דבר נפלא, מי שיש בידו מידות טובות, יכול להגיע על ידן למדרגות עצומות ונפלאות בתורה ובעבודת ה'.

מידות טובות יש ללמוד רק מהתורה!

כאן המקום להבהיר נקודה חשובה, את מהותן של מידות טובות אפשר ללמוד אך ורק מהתורה הקדושה ומהנהגותיהם של גדולי ישראל, אבל מה שנראה אצל אומות העולם כאילו יש להם נימוסים ודרך ארץ, אין הדבר נובע מ"מידות", כי האמת היא שאפשר לאדם שיתנהג בנימוס ובדרך ארץ ובכל זאת יהיה בעל מידות מושחתות וגרועות! ונסביר מעט את הדברים:

המשנה הפותחת את מסכת אבות מלמדת אותנו על סדר קבלת ומסירת התורה: "משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה". ויש להבין מדוע נבחרה מסכת זו בתחילתה להשמיע לנו מהו סדר מסירת התורה, בעוד שרובה ככולה עוסקת בעניני מידות טובות ודרך ארץ, ראוי היה לכאורה לפתוח בהקדמה זו מסכתות אחרות המבארות את מצוות ומשפטי התורה.

המאירי זצ"ל כבר עומד על שאלה זו (בית הבחירה אבות א, א), וכתב ליישב: "ויראה לי בתשובת זה, שלא נעשה אלא למעלת המסכתא. והוא שמצד שעניניה כוללים דברים לא תבא עליהם ראיה פרטית מן המקראות ולא מדרכי המחקר וההקש ושאר המידות כדרך שאר הדרכים התלמודיים, רק זירוז על מידות חמודות ואזהרה על מידות הנמאסות, אולי יחשב עליהם שאין המידות המשובחות גוף מצוה ולא המגוננות גוף עבירה, ויקל ענינם

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שיעא

באזני השומעים ויבוזו לשכל מליהם. עם היות הם המדריכות לאדם לאמת או להפכו וכו'.

ומתוך כך הוצרכו הדברים להיותם נסעדים במעלת אומרם, ולהודיע שהם דברים מבוררים מחכמי קדם ומקובלים מפי הנבואה איש מאיש כדי לעיין בהם בעין ההדור להביט אל צור חוצבו ואל מקבת בור נוקרו. ורמזו העיקר הזה בשם הספר ר"ל "אבות", כלומר - שהם דברים יצאו מאבות העולם העמודים אשר בית התורה נכון עליהם, או דברים שהם אבות ויסוד ושורש ועיקר לכל חכמה ומצוה ודרך ושביל לכל מעלה. כאומרם ז"ל: האי מאן דבעי למהוי חסידא כו', כל שכן בהיות גנוזות בקרבה הרבה מפנינות התורה ומשורשי האמונה. שעם היות המאמרים האמתים אמיתותם בעצמם ונימוקם עמהם, יהיה האומר מי שיהיה, מכל מקום יש קצת פינות דתיות תקיפם מבוכה ותסובבם לחיצה מצד העיון, עד שיצטרך המשפיעם לזולתו ומלמדם להועיל לחזק אמיתתם בהודיע מעלת האומר להודיע כי מה' היתה לו, כמאמר הכתוב: "סוד ה' ליראיו".

וזו היא סיבת רצותו לבאר התיחסות הדברים לשלמים המקבלים איש מפי איש מפי הנביאים עד נביא האמת אדון הנביאים והוא משה רבינו ע"ה מפי הגבורה", עכ"ל.

וכן על זה הדרך ביאר רבינו עובדיה מברטנורא זצ"ל: "אומר אני, לפי שמסכת זו אינה מיוסדת על פירוש מצוה ממצוות התורה כשאר מסכתות שבמשנה אלא כולה מוסרים ומידות, וחכמי אומות העולם גם חיברו ספרים כמו שבדו מליבם בדרכי המוסר כיצד יתנהג אדם עם חבירו, לפיכך התחיל התנא במסכת זו "משה קיבל תורה מסיני", לומר לך שהמידות והמוסרים שבזו המסכתא לא בדו אותם חכמי המשנה מלבם אלא אף אלו נאמרו בסיני".

מידות טובות - טבועות בנפש!

בכדי להמחיש ולהבין את הדברים, נקדים אימרה מקובלת בשם הגאון רבי חיים ויטאל זצ"ל: "מידותיו של אדם נמדדות אך ורק כפי יחסו אל

שעב _____ תורה דיליה

אשתו!" ויש להתבונן מדוע המידות נקבעות לפי יחס האדם אל אשתו ולא מהנהגותיו עם שאר בני אדם שבסביבתו, ועוד, עובדה היא שישנם אנשים אשר נמצאים מחוץ לבית והינם בצוותא תדיר עם חברים, בעוד בביתם נמצאים הם רק שעות מעטות, ומדוע אפוא יש לבחון את המידות רק בהנהגתו כלפי אשתו?

אבל ביאור הדבר הוא, כי מי שנמצא בחברת אנשים ומתחסד עמהם אין בזה הכרח לומר שהדבר נובע מ"מידות טובות". למשל, ישנם אנשים שהם גומלי חסדים עם כולם ועוזרים לכל דכפין, ובכל זאת בביתם פנימה אינם מתנהגים כשורה עם נשותיהם, ואינם נושאים בעול הבית כלל!

וטעם הדבר, מכיון שרצון האדם הוא למצוא חן בעיני הבריות ושיהא אהוב ומקובל בעיני בני אדם, ולכן הוא מתנהל איתם בנחת ובצורה יפה, וירא מלעשות עמם דבר לא הגון כי חושש מפני "מה יאמרו עליו הבריות". ונמצא שכל התנהגותו הוא רק בכדי להתכבד בעיניהם ואין לו בכך שום "ניסיון". מה שאין כן בהתנהגותו עם אשתו, הרי אינו ירא מלגלות את מידותיו הרעות בפניה, ובעבור הנהגה טובה עמה אינו מקבל שום כבוד.

על כן רק מאופן התנהגותו כלפי אשתו אפשר לראות אם מעשיו נובעים ממידות טובות, או שהנהגתו היא מתוך מטרה לקבל כבוד, ולהתקבל יפה בעיני החברה.

לפי זה מובן החילוק שחילקו הראשונים בין נימוסים למידות טובות, כי נימוסים טובים הם מעשים שטחיים מן השפה ולחוץ ועם כוונות ואינטרסים לקבל בחזרה טובה, או לחילופין, הערכה מאת הסביבה, מה שאין כן מידות טובות הן אלו המוטבעות בנפש האדם עד שהופכות לחלק מאישיותו ומהותו.

ועל כן ניתן למצוא רשעים גמורים שמתנהגים עם נימוסים ודרך ארץ אבל הם גרועים יותר מכל אדם ואפילו מחיית השדה, וכמו שכבר הרגשנו על בשרנו אצל הנאצים ימח שמם וזכרם.

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שיעג

ה"נימוס" של הנאצים ימ"ש

וראיתי מובא מעשה נורא, היה זה שנים רבות לפני מלחמת העולם השנייה, הגאון רבי אברהם אלי' קפלן זצ"ל מגדולי תלמידיו של הסבא מסלבודקה זצ"ל בא לבקר את רבו הסבא זצ"ל לאחר תקופה בה שהה בגרמניה.

שאלו הסבא זצ"ל כיצד נראית בעיניו התנהגותם של הגרמנים, השיב התלמיד: הם בעלי "מידות טובות", ניתן להיווכח בכך שהרי כאשר שואלים גרמני כיצד מגיעים למקום פלוני, הוא משיב לו "לך לימין ואחר כך לשמאל וכו'", ומסיים דבריו בלשון שאלה, "האם לא כן?" וזאת מדרך הכנעה.

יש לציין שנושא זה עורר ויכוח בין תלמידי הישיבה. הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל (שגם הוא היה באותה תקופה מתלמידי סלבודקה) ובחורים נוספים אמרו שאין לנו ללמוד מידות טובות מהנהגות הגויים אלא רק מהתורה הקדושה. אבל היה בחור אחד שטען, הרי אמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"א) "איזהו חכם הלומד מכל אדם" אם כן אנו צריכים ללמוד גם מהנהגת הגרמנים.

לאחר שעברו כחמישים שנה מעת שאירע מעשה זה, ויהי היום הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל היה באמצע אמירת שיעורו, וזקן אחד נכנס להיכל הישיבה, ישב והמתין בצד עד לסיום השיעור.

כשנגמר השיעור, בא אצל הגר"י הוטנר זצ"ל ושאלו: האינך זוכר אותי? אני הוא הבחור שסבר שאנו צריכים ללמוד ממידותיהם ה"נעלות" של הגרמנים...

הגר"י הוטנר זצ"ל הושיט אליו את ידו לשלום, אך הזקן התנצל ואמר לו אין לי יד להשיב לך שלום היא נקטעה בידי הגרמנים ימ"ש. וכאן סיפר כיצד אירע הדבר: היה זה במחנה ההשמדה, הנאצי ימ"ש חתך את ידי ותוך כדי כך הוא סינן לעברי: "זה מצער אותך, האם לא כן?... צערך גדול מאוד, האם לא כן?..."

רבי יצחק, אתה צדקת ואני טעיתי...

למדנו אם כן שגם בענין המידות אפשר ללמוד רק מהתורה ומגדולי

שעוד _____ תורה דיליה

ישראל. זהו הטעם שדווקא בריש מסכת אבות התנא מתאר את סדר מסירת התורה: "משה קיבל תורה מסיני". ונמצא אם כן שתורה ומידות טובות כרוכין יחד מן השמים.

השגה בתורה רק על ידי מידות טובות

ובדברי חז"ל מצאנו רבות בענין הקשר ההדוק שיש בין מידות טובות להשגת התורה, מחד גיסא מידות נאותות משמשות כשער להיכנס להיכל התורה. ומאידך, מידות רעות גורמות שתשתכח תורתו ממנו:

הגמרא במסכת עירובין (דף יג:) מספרת שנחלקו בית שמאי ובית הלל בהלכות רבות במשך שלוש שנים, ואז יצאה בת קול ואמרה: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן והלכה כבית הלל". ושואלת הגמרא, וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלוקים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? ומתרצת הגמרא: "מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן".

הרי לך שרק מפני מידותיהם הטובות, זכו בית הלל שנקבעה הלכה כמותן לדורי דורות!

ובהמשך (שם דף נד.) איתא: "אמר רב מתנה: מאי דכתיב (במדבר כא, יח) "ומדבר מתנה" - אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו". וביאר הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל שמעלה זו של "עושה עצמו כמדבר" היא בעצם תמציתן של כלל המידות הטובות, שאדם איננו חושב רק על עצמו.

סבלנות ללמוד עם תלמיד הסר הבנה ד' מאות פעם...

ועוד שם (דף נד:) מובא המעשה הידוע עם רבי פרידא שהיה מלמד לאותו תלמיד כל דבר ארבע מאות פעם. ופעם אירע שהתלמיד הסיח דעתו מן הלימוד ולכן לא הבין את תלמודו, עד שרבי פרידא למד איתו שוב ד' מאות פעמים!

וכתב על זה הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר מאמר ק"ד): ברור

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שעה

כשמש שאדם אחר במצבו של רבי פרידא, לא היתה בידו היכולת והסבלנות ללמוד עם תלמיד חסר הבנה ד' מאות פעם, וגם היה בטוח בדעתו שיש בכך ביטול זמן, ובמיוחד לאור מה שאירע שאותו לימוד של ד' מאות פעם היה לריק באשמתו של התלמיד שהסיח דעתו, אדם אחר היה כועס על תלמידו, ובצדק, שהרי גרם לו איבוד זמן, ובודאי לא היה מסכים ללמד אותו שוב...

אבל רבי פרידא, לא זו בלבד שתמיד היה מלמדו ד' מאות פעמים ולא היה חש לביטול זמנו, אלא אף לאחר שלא הבין אחרי ד' מאות פעם, לא גער בתלמידו ולא כעס, אלא להיפך, הוא עודדו בדברים "הב דעתך ואתני לך", מדובר בשבירת המידות שאין דומה לה!

ובזכות שבירת מידות הלזו, רבי פרידא זכה וזיכה את כל בני דורו לחיי העולם הבא!

נורא נוראות!

וכן יש להוכיח מדברי הגמרא במסכת מנחות (דף ז.ז): "אבימי מסכתא איתעקרא ליה, ואתא קמיה דרב חסדא (שהיה תלמידו) לאדכוריה גמריה". ומקשה הגמרא מדוע השפיל עצמו לילך ללמוד מתלמידו, היה לו לקוראו שיבוא הוא אצלו? ומתרצת הגמרא, מפני שחשב שעל ידי שהוא יטריח את עצמו תהיה לו סייעתא דשמיא רבה יותר בלימודו.

גם על דברי גמרא זו כתב הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שהסייעתא דשמיא שזכה לה נבעה משבירת המידות שכרוכה היתה בדבר, והיא היא ההכנה ללימוד התורה.

ובמסכת דרך ארץ זוטא כתיב: "אין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה". וכעין זה איתא במסכת כלה: "אין התורה מתפרשת אלא ממי שאינו קפדן". ובברכות (דף סג.ג): "אין התורה נקנית אלא בחבורה". ובמדרש תנחומא (פ' כי תבוא): "אין התורה מתקיימת בגסי הרוח".

מכל המקורות שהבאנו נוכחנו לדעת שהכל תלוי במידותיו של האדם!

בעל מידות רעות - מפסיד תורתו

עוד מצאנו שמידות רעות הן הסיבה לאיבוד התורה. הגמרא במסכת פסחים (דף סו:) קובעת: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המתיהר, אם תלמיד חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו".

וכעין זה במסכת נדרים (דף כב:): "כל הכועס, רבי ירמיה מדיפתי אמר משכח תלמודו ומוסיף טיפשות".

ועוד מצינו במסכת מכות (דף י:): "א"ר יוסי ב"ר חנינא: מאי דכתיב (ירמיה נ, לו) "חרב אל הבדים ונאלו" - חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד, ולא עוד אלא שמטפשי".

מכל המקורות שהבאנו נראה בעליל, שהלוקה במידותיו לא די שאינו זוכה לכתרה של תורה, אלא אף משכח ומפסיד את תלמודו.

ובזה נבין את התבטאותו של הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל: מידות רעות מעקמות את השכל, והגדיל לומר, לא שייך במציאות שאחד יהיה תלמיד חכם אמיתי ללא מידות טובות!

"מידות רעות סוגרות דלתות החכמה ונועלות שערי הבינה"

והדברים מפורשים במשנת החזון איש זצ"ל בספר אמונה ובטחון (פ"א ס"ק יב) וכה כתב: מידות מגונות הם ערלת הלב ואוטם המח, והם סוגרים דלתות החכמה ונועלות שערי הבינה.

זהו הטעם שגדולי ישראל הקפידו מאוד על ענין זה של מידות טובות, תוך עבודה עצמית רבה על מנת להשיגן ולרחק את נפשם מכל מידה מגונה. שהרי "מידות" הן מן האברים שהתורה תלויה בהן.

הגומל חסד - נשמתו מתעלה ומשיג התורה

כידוע, להגאון רבי משה יהושע לנדא זצ"ל היה קשר הדוק עם החזו"א זצ"ל והיה מרבה לנסוע אליו מירושלים עיר מגוריו בכדי ללמוד תורה

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שעז

מפיו, אנשי ירושלים ניצלו את ההזדמנות, ונהגו לשלוח עמו בקשות לברכה, או נטילת עצה ממרן החזו"א זצ"ל.

פעם נדמה היה לו שהחזו"א זצ"ל אינו מרוצה מעיסוקו בעניני החסד, ולכן התנצל בפניו ואמר לו שאין הדבר מיוזמתו אלא אנשים מכריחים אותו לכך. החזו"א זצ"ל ענה לו כדברים האלה: תורה אינה חכמה, תורה היא נשמה, וכשאדם עושה חסד עם זולתו, נשמתו מתעלה והוא מבין ומשיג בתורה ביתר שאת וביתר הבנה.

ואומרים בשם הגאון רבי שלמה מזוועהיל זצ"ל: מי שעוזר לזולתו - עוזר לעצמו!

הביאור בדבריו הוא לאור מה שהוכח בדברי רבותינו: מי שיש לו מידות טובות, הדבר מסייע בידו לקנין התורה. והרצון לסייע לזולת נובע בדרך כלל מתוך מידות טובות.

בעל מידות רעות - תורתו נעשית לו סם המות

ונראה להוסיף עוד: מי ששוכנות בקרבו מידות רעות, לא זו בלבד שאינו זוכה לתורה ומשכח תלמודו, לימוד התורה גורם לו להשחתה עמוקה יותר במידותיו.

והדברים מפורשים בדברי הגאון זצ"ל באבן שלמה (פ"א אות י"א), וכה כתב: התורה לנפש היא כדוגמת המטר לארץ שמצמיח מה שנזרע בה, סם חיים או סם מות. כן בתורה, מצמיח מה שבלבו. אם לבו טוב תגדיל יראתו, ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה, יגדל הטינא בלבו, וכמו שכתוב (הושע יד, י): "צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם", וכמו שאמרו במסכת שבת (דף פח:): "למיימינים בה" - סמא דחיי, "ולמשמאילים בה" - סמא דמותה. ועל כן צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלימוד ואחריו מעיפוש הדעות והמידות ביראת חטא ומעשים טובים.

"זכה" מלשון "זיכוד" - נעשה לו סם חיים

ואפשר להוסיף על דברי הגאון זצ"ל את פירושו של הסבא מקלם זצ"ל

שעה _____ תורה דיליה

בדברי הגמרא במסכת יומא (דף עב:): "זכה נעשה לו סם חיים", שהלשון "זכה" הוא מלשון "זיכוכ", כלומר - אם מזכך האדם את מידותיו אזי התורה נעשית לו סם חיים...

ונסיים עם ארבע עובדות מאליפות הממחישות כיצד בדורות הקודמים אף אנשים פשוטים עבדו לזכך את מידותיהם, וקל וחומר שהגדולים זצ"ל התברכו בתכונה זו של "לב טוב" - לתת תמיד לזולת הרגשה טובה, ולהימנע מלגרום לו צער.

עבודת המידות של אשה פשוטה מ"קלצק"

סיפר המשגיח רבי גדליה אייזמן זצ"ל לאחד מתלמידיו.

בהיותי בחור צעיר למדתי בישיבת "קלצק", באותה תקופה נהוג היה שבחורי הישיבה סמוכים היו על שולחן של משפחות מהעירה, גם אני אכלתי עם עוד שני בחורים אצל משפחה מקומית. עקרת הבית היתה מגישה לי את הארוחה רק לאחר שסיימה להגישה לשני הבחורים, כך נהגה באופן קבוע, אף פעם לא הבנתי מדוע היא מקפידה על כך.

פעם אירע שאותם שני בחורים נעדרו מן הארוחה, אז פנתה בעלת הבית ואמרה לי: כעת, אני יכולה להסביר את עצמי, האמת היא שאין לי שום דבר כנגדך ואני מכבדת אותך לא פחות מאותם בחורים, הסיבה שאני מגישה לך את האוכל רק לבסוף, היא מפני שאת אותם בחורים אינני מחבבת משום מה, ואני מרגישה בנפשי קושי רב להגיש להם אוכל, על כן רציתי לרכך את המידה הרעה הלזו, ובאתי להחלטה שראשית כל אגיש לשני הבחורים את האוכל...

סיים רבי גדליה זצ"ל ואמר: ראה נא מה היה שיקול דעתה של אשה פשוטה מקלצק, כך היו טורחים פעם לשפר את מידותיהם!

מדוע טרח המשגיח רבי זיידל אפשטיין זצ"ל?

סיפור נפלא מסופר אודות המשגיח רבי זיידל אפשטיין זצ"ל:

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שיעט

בשנותיו האחרונות צריך היה להשתמש בתרופות רבות, אירע מפעם לפעם שחסרה לו תרופה מסויימת, הוא נהג ללוותה מגמ"ח התרופות של משפחת ווינשטיין משכונת מטרסדורף.

כשהתעורר הצורך להשיג את התרופה, הסכים שאחרים ילכו לגמ"ח ויביאו אותה עבורו, אולם התאמץ עד למאוד להשיב את התרופה בכוחות עצמו, למרות שהדבר היה כרוך בקושי רב, בטיפוס על מדרגות רבות.

כשנשאל פעם ממקורביו מדוע הינו מקפיד להחזיר את התרופות בעצמו ואינו חס על כוחותיו, השיב: ברור לי שלבעל הגמ"ח ישנה הנאה מיוחדת כאשר מי שהשתמש בתרופה בא להחזירה בעצמו, שכן את רגשי הכרת הטוב על הנאה זו אי אפשר להעביר על ידי שליח...

מה הטריד את רבי שלום שבדרון זצ"ל בעת פטירת רעייתו?

סיפור נורא התרחש עם הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל, היה זה כשהתאספו כל בני המשפחה ליד מיטתה של הרבנית שבדרון ע"ה. "רגעיה ספורים" - אמר הרופא. אחיה הגדולים לבית משפחת אויערבאך המפוארת באו להיפרד מאחותם הגדולה, בנותיו של רבי שלום זצ"ל באו גם הן כבקשתה, היו שם כעשרים וחמש נפשות.

רבי שלום זצ"ל ובנו רבי יצחק שיבלחט"א נשארו מחוץ לבנין בית החולים, שהרי כניסת כהנים אסורה למתחם. רבי שלום זצ"ל קרא לבנותיו בבקשה אחרונה לפני הסתלקותה של אמא... "מה אבא רוצה בשעה זו", הרהרו הבנות מתוך סערת רגשות.

רבי שלום זצ"ל לא נתן להם זמן רב לחשוב, וכך אמר: הזמן קצר, ילדי היקרים! "רוב גוססין למיתה", אמא מסתלקת מאיתנו, הכאב עמוק, הצער כבד מאוד. אך דעו! החולים השוכבים בסביבתה אינם צריכים לסבול בגללנו, הזהרו נא לא להתפרץ בבכי בקול גדול. אף אחד חוץ מאיתנו לא אמור להרגיש בפטירתה! פסק רבי שלום זצ"ל...

וכך הוה, בשעת הוידוי הרבנית הניעה את ידה קלות על ליבה, פסוקי היחוד נאמרו בכונה גדולה עד שידיה נשטמו והיא הסתלקה לבית עולמה.

המשפחה כולה בראשות הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, נפרדו ב"שמע ישראל" מהרבנית הצדקנית. דממת מות השתררה, הבנות יצאו משערי בית החולים, רק שם התפרצו בבכי שהרקיע שחקים, רבי שלום זצ"ל בכה עימהם - בדמעות כשרות... על אדם כשר...

מדוע עלה מרן הרב שך זצ"ל להיכל הישיבה?

היה זה ביום מן הימים, ראש ישיבת פוניבז' הגאון רבי אליעזר מנחם שך זצ"ל עלה להיכל הישיבה ותר אחרי אחד הבחורים המבוגרים בישיבה. "זכורני כי ישנו חידוש של רעק"א זצ"ל בנושא מסויים, אולם אינני מצליח למצוא את מקומו. הבחור הזה בודאי יוכל לומר לי היכן הוא נמצא!", הסביר רבינו זצ"ל לבחורים בענוה צרופה.

ואכן, הבחורים מיהרו לברר היכן יושב אותו בחור, רבינו זצ"ל התעקש לגשת בעצמו אל מקומו תוך שהוא מסרב להצעתם של הבחורים כי יקראו לו לגשת אל ראש הישיבה.

"מאחר ואני הוא זה שזקוק לעזרתו, מן הראוי שאטריח את עצמי ואגש אליו!" טען רבינו זצ"ל, וכך עשה הלכה למעשה... הוא ניגש אל מקומו של הבחור, וביקש את עזרתו במציאת החידוש הנעלם של רבי עקיבא איגר זצ"ל.

אין צורך לתאר את פליאתו הרבה של הבחור האמור... וכי זקוק ראש הישיבה לו ולשכמותו? הלא בקיאותו בכל מכמני הש"ס ומפרשיו מן הידועות המה, בודאי לא נעלם מעיניו מקומו של אותו חידוש מבית מדרשו של רבי עקיבא איגר זצ"ל, אשר משנתו פרושה היתה לפניו כשמלה!!

אולם מכל מקום, מאחר ואותו בחור ידע היכן מופיע החידוש, מסר את המידע לרבינו.

אלא שבכך לא הסתיים הסיפור, רבינו זצ"ל לא הסתפק ב"מראה מקום", אלא ביקש מהבחור להביא ספר חידושי רעק"א, ולהראות לו את החידוש בפנים... אדהכי והכי חלפו דקות ארוכות, וסיפור המעשה עשה לו כנפיים...

קניין כ"ב ב"ב "בלב טוב" _____ שפא

מכל רחבי בית המדרש הופנו אל הבחור עיניים מעריצות, הרי ראש הישיבה בכבודו ובעצמו נזקק לידיעותיו... ואמנם משסיים לעיין בספר, קילס רבינו זצ"ל את ידיעותיו של הבחור, ולאחר מכן פנה ושב אל ביתו.

כעבור מספר ימים, שח רבינו זצ"ל לאחד ממקורביו: כלום סבור הינך כי לא ידעתי היכן מופיע חידושו של רעק"א זצ"ל? ידעתי זאת היטב! אולם ידעתי עובדה נוספת, אותו בחור עמד להתארס לפני ימים ספורים, ברגע האחרון התבטל השידוך מיזמתו של הצד השני, בעקבות כך הבחור נכנס לדיכודך עמוק, הדבר העניק לו תחושה כי איננו שוה מאומה, הרי דחו אותנו בשתי ידיים... לפיכך, ביקשתי לרומם את מצב רוחו ולהעלות את קרנו בעיני עצמו, ערכתי בירור מקדים והתודעתי לסוגיא בה הינו עוסק, נודע לי שהוא עיין בחידושי רעק"א על הסוגיא האמורה, רק לאחר מכן, פניתי אליו ושאלתי היכן מופיע החידוש של רעק"א...

אני מאמין, שכאשר כולם ידברו על המאורע יוצא הדופן, כיצד עלה ראש הישיבה בכבודו ובעצמו בכדי לשאול את פיו אודות מיקומו של הרעק"א תרום קרנו של הבחור, ומצב רוחו ודימויו העצמי ישתפרו פלאים, כך יוכל לשוב במהרה אל מעגל המשתדכים ולבנות את ביתו בקרוב!

ואכן כך היה... על פניו של אותו בחור שב החיוך שנעדר ממנו במשך ימים ארוכים, גם בטחונו העצמי חזר אליו, ולאחר שבועות מספר התבשרו בני הישיבה על אירוסיו עב"ג בשעה טובה ומוצלחת...

מה נפלא להתבונן בהנהגת גדולי ישראל בכל דור ודור, איזו עדינות נפש ורגישות לזולת פיעמו בקרבם!

תיקון המידות - רק על ידי לימוד המוסר בקביעות!

לסיום חשוב להדגיש: אנו עניי הדעת, לא נוכל בשום פנים ואופן להשתנות ולשפר את מידותינו ללא קביעות בלימוד המוסר. וכבר כתב הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל בספרו אור ישראל (אגרת י"ד) כי הנסיון יורנו שההתהפכות מרע לטוב בלי לימוד המוסר, הוא כמו בקשת הראיה בלי עין והשמיעה בלי אוזן!!

שפב _____ תורה דיליה

בדרך הטבע אי אפשר להשתנות כי אם על ידי לימוד המוסר, והלומד מוסר יוכל להשתנות ולהפוך את מידותיו למידות טובות, אך דרושה לכך עבודה עצמית גדולה. וכבר ידוע מה דמטו משמיה דהגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל: יותר קל הוא ללמוד כל הש"ס כולו, משינוי מידה אחת!

כאמור תיקון המידות נכלל ב"לב טוב", על ידו נוכל לזכות לכתרה של תורה!

